BUXGALTERIYA HISOBI SCHYOTLARI MA'LUMOTLARINI UMUMLASHTIRISH

Boyqobilova I. J.
SamISI Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobi va audit kafedrasi assistenti
Davronov Sheroz
Samarqand iqtisodiyot va servis istituti talabasi

Annotatsiya. Buxgalteriya hisobi schyotlari ma'lumotlarini umumlashtirish jarayoni xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy faoliyatini aniq aks ettirish hamda boshqaruv qarorlarini samarali qabul qilishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotda buxgalteriya schyotlari ma'lumotlarini tizimlashtirish, guruhlash va yakuniy moliyaviy natijalarga integratsiyalash jarayonlari tahliliy hamda qiyosiy usullar asosida o'rganildi. O'rganish natijasida schyotlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni izchil tashkil etish hisob ma'lumotlarining ishonchliligi va tezkorligini oshirishi aniqlandi. Shuningdek, ma'lumotlarni umumlashtirishda sintetik va analitik hisobning uyg'un yuritilishi moliyaviy nazorat samaradorligini kuchaytirishi asoslab berildi. Tadqiqot davomida buxgalteriya axborotlarini umumlashtirishda zamonaviy yondashuvlardan foydalanish korxona faoliyatining moliyaviy holatini to'liq va haqqoniy baholash imkonini yaratishi ko'rsatildi. Xulosa sifatida, schyotlar ma'lumotlarini ilmiy asosda umumlashtirish buxgalteriya hisobining aniqligi, shaffofligi va boshqaruvdagi amaliy ahamiyatini oshirishga xizmat qilishi ta'kidlandi.

Kalit so'zlar: buxgalteriya hisobi, schyotlar, sintetik hisob, analitik hisob, moliyaviy natija, hisob ma'lumotlari, umumlashtirish jarayoni.

Аннотация. Целью данного исследования является выявление теоретических и практических проблем оценки объектов учета и обоснование их влияния на достоверность финансовой отчетности. В исследовании использованы методы систематического анализа, сравнения, логического обобщения и экономической оценки существующих методов оценки. Результаты показали, что различные подходы к оценке оказывают существенное влияние на степень отражения истинной стоимости активов и пассивов, а неправильно выбранные методы могут искажать финансовые результаты. Также были выявлены различия между оценкой по справедливой стоимости и исторической стоимости и систематизированы условия их применения. В ходе исследования была обоснована необходимость единого методологического подхода к совершенствованию процесса оценки. В заключение отмечено, что правильная оценка объектов учета повышает точность и полезность финансовой информации и имеет большое значение при принятии управленческих решений. Ключевые слова: бухгалтерский учет, методы оценки, активы, пассивы, справедливая стоимость, историческая стоимость, финансовая отчетность.

Ключевые слова: Бухгалтерский учет, методы оценки, активы, обязательства, справедливая стоимость, историческая стоимость, финансовая отчетность.

Abstract. This study is aimed at identifying theoretical and practical problems of valuing accounting objects and substantiating their impact on the reliability of financial reporting. The study used methods of systematic analysis, comparison, logical generalization and economic evaluation of existing valuation methods. The results showed that different valuation approaches have a significant impact on the degree of reflection of the true value of assets and liabilities, and incorrectly selected methods can distort financial results. Also, the differences between valuation based on fair value and historical value were identified and the conditions for their application were systematized. During the study, the need for a unified methodological approach to improving the valuation process was substantiated. In conclusion, it was noted that the correct valuation of accounting objects increases the accuracy and usefulness of financial information and is of great importance in making management decisions. accounting, valuation methods, assets, liabilities, fair value, historical value, financial reporting.

Keywords: accounting, valuation methods, assets, liabilities, fair value, historical value, financial reporting.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini samarali boshqarish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash hamda iqtisodiy qarorlar qabul qilish jarayonida ishonchli axborot

bazasiga ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Mazkur ehtiyojni qondirishda buxgalteriya hisobi tizimi muhim o‘rin egallaydi, chunki aynan ushbu tizim orqali korxonaning moliyaviy holati, aktivlari, majburiyatlari, daromad va xarajatlari haqidagi ma’lumotlar shakllantiriladi. Buxgalteriya hisobi schyotlari esa ushbu jarayonning asosiy axborot manbasi sifatida xizmat qiladi. Schyotlarda aks ettirilgan ma’lumotlarni umumlashtirish moliyaviy hisobotlarni tuzish, xo‘jalik operatsiyalarini tizimlashtirish va boshqaruv uchun zarur yakuniy ko‘rsatkichlarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli schyot ma’lumotlarini umumlashtirish masalasi nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy boshqaruv nuqtai nazaridan ham dolzarb hisoblanadi.

Hozirgi davrda iqtisodiy munosabatlarning murakkablashuvi, xo‘jalik operatsiyalari hajmining ortishi hamda raqamli texnologiyalarning buxgalteriya tizimiga kirib kelishi hisob ma’lumotlarini qayta ishlash jarayoniga yangi talablarni qo‘ymoqda. Xususan, ma’lumotlarning aniqligi, tezkorligi va shaffofligini ta’minlashda schyotlar bo‘yicha axborotlarni to‘g‘ri umumlashtirish muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Agar schyot ma’lumotlari tizimli ravishda umumlashtirilmasa, moliyaviy hisobotlarda noto‘g‘ri ko‘rsatkichlar yuzaga kelishi, boshqaruv qarorlarida xatolar paydo bo‘lishi hamda korxonaning iqtisodiy holatini noto‘g‘ri baholash ehtimoli kuchayadi. Ayniqsa, sintetik va analitik hisob o‘rtasidagi mutanosiblikni saqlash masalasi bugungi kunda buxgalteriya amaliyotining eng muhim muammolaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Mavzu yuzasidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda buxgalteriya schyotlarining iqtisodiy mohiyati, ularning turkumlanishi hamda moliyaviy hisobotlarni shakllantirishdagi o‘rni keng yoritilgan. Shu bilan birga, aksariyat tadqiqotlarda schyot ma’lumotlarini umumlashtirishning nazariy asoslari ko‘proq umumiy tavsifda o‘rganilib, amaliy integratsiya jarayonlari yetarli darajada chuqur tahlil qilinmagan. Ayniqsa, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish sharoitida sintetik va analitik hisob ma’lumotlarini uyg‘unlashtirish, ma’lumotlarni tezkor qayta ishlash hamda ularning boshqaruv qarorlariga ta’sirini baholash masalalari bo‘yicha ilmiy yondashuvlarda ayrim bo‘shliqlar mavjud. Bundan tashqari, mavjud ilmiy ishlarda schyot ma’lumotlarini umumlashtirishning korxona moliyaviy barqarorligiga ta’siri ko‘pincha bilvosita ko‘rib chiqilgan bo‘lib, ushbu jarayonning amaliy samaradorligi yetarlicha asoslanmagan.

Mazkur maqolada asosiy e’tibor aynan schyot ma’lumotlarini umumlashtirish jarayonida yuzaga kelayotgan metodologik va amaliy muammolarni aniqlashga qaratiladi. Tadqiqot davomida quyidagi uch muhim savolga javob izlanadi: birinchidan, buxgalteriya schyotlari ma’lumotlarini umumlashtirishning zamonaviy iqtisodiy sharoitdagi ahamiyati nimada; ikkinchidan, sintetik va analitik hisob ma’lumotlarini uyg‘unlashtirishda qanday muammolar mavjud; uchinchidan, schyot ma’lumotlarini samarali umumlashtirish korxonaning boshqaruv va moliyaviy qarorlariga qanday ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu savollar mavzuning nazariy va amaliy jihatlarini kompleks tarzda yoritish imkonini beradi hamda tadqiqotning ilmiy yo‘nalishini belgilaydi.

Maqolaning boshqa tadqiqotlardan asosiy farqi shundaki, unda schyot ma’lumotlarini umumlashtirish jarayoni faqat nazariy jihatdan emas, balki boshqaruv samaradorligi, moliyaviy nazorat va axborot ishonchliligi bilan uzviy bog‘liq holda tahlil qilinadi. Shuningdek, tadqiqotda sintetik va analitik hisobning o‘zaro integratsiyasi zamonaviy iqtisodiy talablar asosida baholanadi hamda schyot ma’lumotlarini umumlashtirishning boshqaruv qarorlariga ta’siri alohida ilmiy muammo sifatida ko‘rib chiqiladi. Bu esa mavzuga nisbatan yangi yondashuvni shakllantirish bilan birga, mavjud ilmiy qarashlarni kengaytirishga xizmat qiladi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi buxgalteriya hisobi schyotlari ma’lumotlarini umumlashtirishning nazariy va amaliy asoslarini tahlil qilish, ushbu jarayonda yuzaga keladigan muammolarni aniqlash hamda ularni samarali tashkil etish bo‘yicha ilmiy yondashuvlarni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot gipotezasi sifatida schyot ma’lumotlarini tizimli va uyg‘un tarzda umumlashtirish moliyaviy axborotlarning aniqligi hamda boshqaruv qarorlarining samaradorligini oshiradi degan qarash ilgari suriladi. Shu asosda maqolada buxgalteriya hisobi schyotlari ma’lumotlarini umumlashtirishning ilmiy-amaliy jihatlari chuqur tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Buxgalteriya hisobi schyotlari ma’lumotlarini umumlashtirish masalasi iqtisodiy adabiyotlarda korxona faoliyatini samarali boshqarish, moliyaviy natijalarni ishonchli aks ettirish hamda axborot

tizimlarini takomillashtirish bilan bog‘liq holda keng o‘rganilgan ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish jarayonida xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining murakkablashuvi buxgalteriya hisobi tizimiga nisbatan yangi talablarni yuzaga keltirgan. Shu sababli buxgalteriya axborotlarini shakllantirish, qayta ishlash va umumlashtirish mexanizmlarini ilmiy jihatdan tadqiq etish masalasi iqtisodiy tadqiqotlarning dolzarb yo‘nalishiga aylangan. Ayniqsa, schyotlar tizimi orqali moliyaviy ma’lumotlarni guruhlash va yakuniy hisobot ko‘rsatkichlariga integratsiyalash masalalari zamonaviy ilmiy adabiyotlarda alohida e’tibor qaratilayotgan mavzulardan biridir.

O‘zbekistonlik iqtisodchi olimlar tomonidan buxgalteriya hisobi nazariyasi va amaliyoti bo‘yicha qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Jumladan, A. Axmedjanov o‘z tadqiqotlarida buxgalteriya hisobining mohiyati, hisob yuritish tamoyillari hamda hisob axborotlarini shakllantirishning nazariy asoslarini tahlil qilgan. Muallif buxgalteriya hisobi korxona faoliyati ustidan nazoratni ta’minlovchi asosiy axborot tizimi ekanligini ta’kidlab, schyotlar tizimining xo‘jalik operatsiyalarini tartibli qayd etishdagi o‘rnini asoslab beradi. Uning yondashuvida buxgalteriya hisobining uzluksizlik, hujjatlilik va tizimlilik tamoyillari ustuvor ahamiyat kasb etadi.

F. T. Abduvaxidov, I. N. Qo‘ziyev va Sh. X. Dadabayev tomonidan yaratilgan ilmiy ishlarda buxgalteriya hisobi schyotlari iqtisodiy jarayonlarni aks ettirishning asosiy vositasi sifatida talqin qilinadi. Mualliflar schyotlar tizimini xo‘jalik mablag‘lari va ularning manbalarini iqtisodiy mazmuniga ko‘ra guruhlash imkonini beruvchi usul sifatida baholaydilar. Tadqiqotlarda sintetik va analitik hisob o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikning buxgalteriya ma’lumotlarini umumlashtirishdagi ahamiyati alohida ko‘rsatib o‘tilgan. Ayniqsa, moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta’minlashda schyotlar bo‘yicha axborotlarni tizimli umumlashtirish zarurligi ilmiy jihatdan asoslangan. Mehmonov va Ubaydullayev esa budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi yuritish xususiyatlarini tahlil qilib, davlat sektorida hisob ma’lumotlarini umumlashtirish jarayoni nazorat va moliyalashtirish tizimi bilan chambarchas bog‘liqligini qayd etadilar.

Moliyaviy hisobot va xalqaro standartlarga oid ilmiy qarashlarda ham schyot ma’lumotlarini umumlashtirish masalasi muhim o‘rin egallaydi. A. Kozimjonov moliyaviy hisobotlarning konseptual asoslarini tadqiq etar ekan, moliyaviy axborotlarning foydalanuvchilar uchun tushunarli va ishonchli bo‘lishi ko‘p jihatdan schyot ma’lumotlarining to‘g‘ri umumlashtirilishiga bog‘liqligini ta’kidlaydi. Muallifning fikricha, moliyaviy hisobotlarni shakllantirish jarayonida konseptual yondashuvlardan foydalanish hisob tizimining sifatini oshiradi. A. Ermatov esa xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida xususiy kapital tarkibiy elementlarini shakllantirish masalalarini o‘rganib, schyotlar ma’lumotlarini xalqaro standartlarga mos ravishda integratsiyalash zarurligini asoslaydi. Ushbu yondashuvlar milliy hisob tizimini global iqtisodiy talablarga moslashtirish bilan izohlanadi.

Buxgalteriya hisobi va audit tizimining ayrim yo‘nalishlariga bag‘ishlangan tadqiqotlarda ham schyotlar ma’lumotlarini umumlashtirishning amaliy jihatlari yoritilgan. K. H. Berdiev elektr energiya korxonalarida xususiy kapital auditini takomillashtirish masalalarini o‘rganib, audit samaradorligi ko‘p jihatdan buxgalteriya schyotlaridagi ma’lumotlarning to‘liqligi va aniqligiga bog‘liq ekanligini qayd etadi. B. K. Bobobekov esa tovar-moddiy zahiralar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalasini tahlil qilib, zahiralar hisobini yuritishda schyot ma’lumotlarini guruhlash va umumlashtirish mexanizmlarining amaliy ahamiyatini ochib beradi. Mazkur tadqiqotlar schyotlar tizimining nafaqat nazariy, balki moliyaviy nazorat va audit jarayonlarida ham muhim vosita ekanligini ko‘rsatadi.

Ilmiy adabiyotlarda buxgalteriya hisobi tizimining boshqaruv bilan integratsiyasiga oid turli yondashuvlar mavjud. Ayrim olimlar buxgalteriya hisobini asosan moliyaviy nazorat vositasi sifatida baholasalar, boshqa tadqiqotchilar uni boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun strategik axborot manbai sifatida talqin qiladilar. Xususan, boshqaruv hisobi va moliyaviy hisob o‘rtasidagi farqlarni tahlil qilgan tadqiqotlarda buxgalteriya ma’lumotlarini umumlashtirishning ichki boshqaruv samaradorligiga ta’siri alohida ko‘rib chiqiladi. Zamonaviy ilmiy qarashlarda esa raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirilgan dasturlar va elektron hisob tizimlari orqali schyot ma’lumotlarini qayta ishlash va umumlashtirishning innovatsion usullari ilgari surilmoqda.

Hozirgi davr tadqiqotlarida buxgalteriya hisobini raqamlashtirish, xalqaro standartlarga moslashtirish hamda axborot texnologiyalarini joriy etish asosiy tendensiyalardan biri sifatida shakllangan. Raqamli texnologiyalar yordamida hisob ma’lumotlarini qayta ishlash tezligi va aniqligi

oshayotgan bo‘lsa-da, schyot ma’lumotlarini umumlashtirishning metodologik asoslari bo‘yicha yagona ilmiy yondashuv to‘liq shakllanmagan. Ayrim tadqiqotlarda hisob ma’lumotlarini avtomatlashtirishning texnik jihatlariga urg‘u berilgan bo‘lsa, boshqalarida nazorat va audit imkoniyatlari asosiy masala sifatida talqin etiladi. Bu esa mavzu bo‘yicha ilmiy qarashlarning turlicha ekanligini ko‘rsatadi.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar shuni ko‘rsatadiki, buxgalteriya hisobi schyotlari ma’lumotlarini umumlashtirish bo‘yicha qator ilmiy tadqiqotlar mavjud bo‘lishiga qaramay, mazkur jarayonning boshqaruv samaradorligi, moliyaviy qarorlar sifati hamda sintetik va analitik hisob integratsiyasi bilan bog‘liq jihatlari yetarlicha kompleks o‘rganilmagan. Ayniqsa, zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitida schyot ma’lumotlarini umumlashtirishning metodologik mexanizmlari hamda ularning moliyaviy axborotlar ishonchliligiga ta’siri bo‘yicha ilmiy bo‘shliqlar сақланиб qolmoqda. Mazkur tadqiqot aynan ushbu yetarlicha o‘rganilmagan jihatlarni tahlil qilish va schyot ma’lumotlarini umumlashtirishning ilmiy-amaliy asoslarini chuqurlashtirishga qaratilgan.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda buxgalteriya hisobi schyotlari ma’lumotlarini umumlashtirish jarayonining nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganishga qaratilgan kompleks tadqiqot yondashuvi qo‘llanildi. Tadqiqot dizayni sifatida tizimli va qiyosiy tahlil usuli tanlandi, chunki ushbu yondashuv schyotlar tizimining o‘zaro bog‘liqligini hamda moliyaviy axborotlarni shakllantirish mexanizmlarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Tadqiqot jarayonida O‘zbekiston Respublikasi normativ-huquqiy hujjatlari, moliyaviy hisobot standartlari, OAK e’tirof etgan ilmiy jurnallarda chop etilgan maqolalar hamda buxgalteriya hisobi bo‘yicha ilmiy monografiyalardan ma’lumot manbasi sifatida foydalanildi. Tanlanma sifatida buxgalteriya hisobi, moliyaviy hisobot va audit masalalariga oid ilmiy tadqiqotlar hamda korxonalarda qo‘llanilayotgan schyotlar tizimiga doir tahliliy materiallar saralab olindi. Tadqiqot davomida iqtisodiy tahlil, mantiqiy umumlashtirish, sintez, qiyosiy baholash va statistik guruhlash usullaridan foydalanildi. Ma’lumotlarni qayta ishlashda strukturaviy tahlil hamda analitik taqqoslash metodlari asosiy ilmiy vosita sifatida qo‘llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari buxgalteriya hisobi schyotlari ma’lumotlarini umumlashtirish jarayoni korxona moliyaviy axborot tizimining asosiy tarkibiy elementi sifatida ishlashini ko‘rsatdi. Olingan empirik natijalar schyotlar tizimi orqali shakllanadigan sintetik hamda analitik hisob ma’lumotlari o‘zaro bog‘liqlikda shakllanishini tasdiqladi va bu bog‘liqlik yakuniy moliyaviy hisobot ko‘rsatkichlarini hosil qilishda muhim rol bajarishini qayd etdi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki schyotlar ma’lumotlarini umumlashtirish jarayoni moliyaviy axborotlarning yaxlitligi izchilligi hamda uzluksizligini ta’minlashda markaziy o‘rin egallaydi. Shuningdek hisob yuritish jarayonida ayrim nomuvofiqliklar mavjudligi kuzatildi va bu nomuvofiqliklar schyotlar o‘rtasidagi axborot almashinuvi jarayonida yuzaga kelishi aniqlandi. Ushbu holatlar moliyaviy hisobot shakllanishi jarayoniga ta’sir qiluvchi omillar sifatida qayd etildi.

Tadqiqot doirasida kirish qismida ilgari surilgan uchta asosiy savolga natijaviy javoblar quyidagi tartibda qayd etildi. Birinchi savol schyot ma’lumotlarini umumlashtirish ahamiyati moliyaviy hisobotlar uchun yagona axborot bazasini shakllantirish jarayonida namoyon bo‘lishi bilan ifodalandi. Ikkinchi savol sintetik va analitik hisob integratsiyasi darajasi ma’lumotlar to‘liqligi va aniqligi bilan bog‘liq holatlarda farqlanishini ko‘rsatdi. Uchinchi savol schyotlar ma’lumotlarini tizimli umumlashtirish boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonida axborot tezkorligi va aniqligini oshirish holatini aks ettirdi. Ushbu natijalar tadqiqot maqsadi bilan bevosita mos kelishi qayd etildi.

Adabiyotlar tahlilida aniqlangan ilmiy bo‘shliqlar natijaviy kuzatuvlar asosida qisman tasdiqlandi. Xususan schyotlar ma’lumotlarini umumlashtirish jarayonida metodologik standartlarning yetarli darajada birxillashtirilmaganligi kuzatildi bu holat hisob tizimlarida axborot fragmentatsiyasi mavjudligini ko‘rsatdi. Shuningdek sintetik va analitik hisob integratsiyasi bo‘yicha yagona amaliy mexanizmlar to‘liq shakllanmaganligi aniqlandi. Natijalar ko‘rsatadiki ayrim korxonalarda schyotlar o‘rtasidagi ma’lumot uzatish jarayonida kechikishlar va nomutanosibliklar uchrashi mumkin bu esa umumlashtirish jarayonining sifatiga ta’sir ko‘rsatadi.

Tadqiqotning cheklanishlari sifatida ma’lumotlar bazasining qamrovi nisbatan cheklanganligi qayd etildi ayrim xo‘jalik yurituvchi subyektlar bo‘yicha schyotlar ma’lumotlari to‘liq mavjud emasligi tahlil

jarayonida qisman bo‘shliqlar yuzaga kelganini ko‘rsatdi. Shuningdek hisob tizimlarida texnik farqlar mavjudligi ma’lumotlarni standartlashtirish darajasini chekladi bu holat natijalarning to‘liq umumlashtirilishiga imkon bermasligi mumkin deb qayd etildi. Qo‘shimcha ravishda statistik ma’lumotlar ayrim holatlarda yetarli aniqlikda aks ettirilmagan bu esa tahlil aniqligiga ta’sir ko‘rsatgan holatlar sifatida belgilandi.

Amaliy jihatdan olingan natijalar korxona buxgalteriya hisobi jarayonlarini axborot oqimini tartibga solish va operatsion samaradorlikni oshirish bo‘yicha qo‘llanilishi mumkin natijalar schyotlar tizimida ma’lumotlarni umumlashtirish jarayonini yanada tizimli shaklda tashkil etish imkonini beradi nazariy jihatdan esa buxgalteriya hisobi schyotlari bo‘yicha axborot oqimlarini standartlashtirish masalalarini rivojlantirish uchun asos yaratadi kelgusidagi tadqiqotlar uchun raqamli hisob tizimlarida avtomatlashtirilgan ma’lumot umumlashtirish mexanizmlarini o‘rganish yo‘nalishi taklif etiladi shu bilan birga schyotlar integratsiyasi jarayonini chuqurroq tahlil qilish va real vaqt rejimida axborot almashinuvi masalalarini o‘rganish zarurligi qayd etiladi natijalar asosida korxonalarda moliyaviy axborot sifati va tezkorligi bo‘yicha yangi yondashuvlar ishlab chiqilishi mumkin deb qayd etildi. Qo‘shimcha natijaviy kuzatuvlar shuni ko‘rsatdiki schyotlar ma’lumotlarini umumlashtirish jarayonida ayrim operatsion bosqichlar o‘rtasida vaqt farqlari mavjudligi qayd etildi bu farqlar ma’lumot uzatish jarayonida ketma ketlik buzilishiga olib keluvchi holatlar sifatida kuzatildi shuningdek ayrim schyot yozuvlarida takrorlanish yoki nomuvofiqlik holatlari aniqlangan bu esa ma’lumotlarni umumlashtirish jarayonida qo‘shimcha tekshiruv bosqichlarini talab qilishi mumkin deb qayd etildi natijalar asosida kelgusida raqamli integratsiya darajasini oshirish zarurligi ham qayd etildi bu yo‘nalishda avtomatlashtirilgan nazorat mexanizmlarini joriy etish imkoniyatlari ko‘rib chiqildi natijalar asosida korxonalarda moliyaviy axborot sifati va tezkorligi bo‘yicha yangi yondashuvlar ishlab chiqilishi mumkin deb qayd etildi. Tadqiqot natijalari schyotlar ma’lumotlarini umumlashtirish jarayonining ichki tuzilmasi va axborot oqimi o‘rtasidagi bog‘liqlik darajasini tavsiflovchi empirik holatlarni aks ettirdi ushbu holatlar hisob tizimining turli bosqichlarida ma’lumot almashinuvi jarayonining uzluksiz emas balki ayrim nuqtalarda uzilish ehtimoli mavjudligini ko‘rsatdi natijada schyotlar tizimida ma’lumotlarni standartlashtirish va muvofiqlashtirish darajasi muhim omil sifatida qayd etildi shu bilan birga hisob tizimida avtomatlashtirish jarayonlari mavjud bo‘lmagan holatlarda ma’lumot qayta ishlash tezligi pasayishi kuzatilgan bu esa umumlashtirish jarayonining operatsion samaradorligiga ta’sir ko‘rsatadi natijalar asosida schyotlar integratsiyasi va ma’lumotlar moslashuvi masalalari kelgusidagi tadqiqotlar uchun asosiy yo‘nalish sifatida belgilandi ushbu yo‘nalish doirasida raqamli hisob tizimlarida real vaqt rejimida ma’lumot almashinuvi mexanizmlarini chuqur o‘rganish zarur deb qayd etildi qo‘shimcha ravishda natijalar schyotlar bo‘yicha ma’lumotlarni umumlashtirish jarayonida ichki nazorat mexanizmlarining ahamiyati qayd etilgan ushbu mexanizmlar ma’lumot sifatini barqaror saqlash uchun zarur element sifatida ko‘rsatildi shuningdek hisob siyosati va schyotlar rejasining mosligi darajasi umumlashtirish jarayoniga bevosita ta’sir ko‘rsatishi qayd etildi natijalar kelgusida tizimlarni optimallashtirish uchun asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin deb belgilandi umumiy xulosa sifatida natijalar ma’lumotlarni tizimli qayta ishlash va umumlashtirish jarayonida standart yondashuvlarni kuchaytirish zarurligini ko‘rsatadi bu esa kelgusida hisob tizimlarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi shuningdek raqamli transformatsiya jarayonlarini qo‘llab quvvatlaydi va axborot aniqligini mustahkamlaydi bu yo‘nalish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, buxgalteriya hisobi schyotlari ma’lumotlarini umumlashtirish korxona moliyaviy axborot tizimining asosiy va hal qiluvchi bosqichi hisoblanadi. Schyotlar tizimi orqali shakllanadigan sintetik va analitik ma’lumotlarning o‘zaro muvofiqligi moliyaviy hisobotlarning aniqligi, to‘liqligi va ishonchliligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. O‘rganilgan jarayonlar asosida ma’lumotlarni umumlashtirish faqat texnik hisob operatsiyasi emas, balki boshqaruv qarorlarining sifatiga bevosita ta’sir qiluvchi strategik axborot jarayoni ekanligi aniqlandi.

Shuningdek, tadqiqot davomida schyotlar o‘rtasidagi axborot almashinuvi va integratsiya darajasidagi ayrim nomuvofiqliklar moliyaviy axborotlar sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkinligi kuzatildi. Bu holat, asosan, standartlashtirish darajasining yetarli emasligi hamda raqamli hisob tizimlarida avtomatlashtirish jarayonlarining to‘liq joriy etilmaganligi bilan bog‘liq ekanligi qayd etildi.

Shu sababli schyot ma'lumotlarini umumlashtirish jarayonini takomillashtirishda metodologik yondashuvlarni birxillashtirish zarurligi muhim ilmiy xulosa sifatida shakllandi.

Tadqiqot natijalari asosida shuni ta'kidlash mumkinki, buxgalteriya hisobi schyotlari ma'lumotlarini samarali umumlashtirish korxonalarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish hamda boshqaruv qarorlarini optimallashtirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish sharoitida schyotlar tizimini avtomatlashtirilgan shaklda integratsiya qilish axborotning tezkorligi va aniqligini sezilarli darajada oshiradi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari buxgalteriya hisobi schyotlari ma'lumotlarini umumlashtirish jarayonini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish zarurligini tasdiqladi. Kelgusida ushbu yo'nalishda raqamli hisob tizimlarini rivojlantirish, sintetik va analitik hisob integratsiyasini chuqurlashtirish hamda avtomatlashtirilgan nazorat mexanizmlarini joriy etish muhim ilmiy-amaliy istiqbollar sifatida qaraladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Axmedjanov, A. (2024). Buxgalteriya hisobining mohiyati va uni yuritish xususiyatlari. Journal of Marketing, Business and Management.
2. Kozimjonov, A. (2024). Moliyaviy hisobotlarni taqdim etishning konseptual asosi: mazmuni va ahamiyati. Aktuar Moliya va Buxgalteriya Hisobi Ilmiy Jurnali, 4(10), 438–444.
3. Berdiev, K. H. (2024). Elektr energiya korxonalarida xususiy kapital auditini o'tkazish metodikasini takomillashtirish. Buxgalteriya Hisobi va Audit.
4. Bobobekov, B. K. (2024). Tovar-moddiy zahiralar hisobini xalqaro standartlar talablari asosida takomillashtirish. Buxgalteriya Hisobi va Audit.
5. Ermatov, A. A. (2024). Xususiy kapital tarkibiy elementlarini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida shakllantirish masalalari. Raqamli Iqtisodiyot Ilmiy-Elektron Jurnali.
6. Kuliev, N. X. (2024). Tijorat banklarining moliyaviy resurslarini boshqarishda bank menejmentidan foydalanish mexanizmlari. Iqtisodiyot va Biznes Sohasidagi Ilmiy Tadqiqotlar.
7. Abduvaxidov, F. T., Qo'ziyev, I. N., & Dadabayev, Sh. X. (2019). Buxgalteriya hisobi. Toshkent: TDIU nashriyoti.
8. Mehmonov, S. U., & Ubaydullayev, D. Y. (2013). Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi. Toshkent: Sano-standart nashriyoti.
9. Dusmatov, R. D. (2013). Buxgalteriya hisobi nazariyasi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.